

Az adatbázis-jogdíjak és az adatbázisok tématerülete (%)

Jogdíj (\$)	Gazdasági		Műszaki és természettudományok		Társadalom- és humán tudományok		Multidiszciplináris	
	Európa	Észak-Amerika	Európa	Észak-Amerika	Európa	Észak-Amerika	Európa	Észak-Amerika
0	7	19	6	20	—	12	—	14
20	20	5	38	44	90	47	50	28
20–40	46	28	24	13	10	29	50	44
40	27	48	32	23	—	12	—	14

Következtetések

A felmérésből levonható fő következtetések:

- az amerikai adatbázisok felét, az európaiak negyedét állítják elő nem-nyereségorientált szervezetek;
- az amerikai adatbázisoknak közel 50%-a gazdasági témakörű (jelentős hányaduk numerikus), szemben az európai 25%-kal;
- a nyomtatott változat megrendelése Észak-Amerikában sokkal inkább elfogadott feltétele az online hozzáférésnek, mint Európában.

Az európai adatbázis-előállító szervezetekről az alábbiak állapíthatók meg a felmérés alapján:

- a főleg amerikai eredetű nagy adatbázisok mellett létjogosultsága van a kisebb, speciális szakterületű és főleg Európában előállított adatbázisoknak is;
- az adatbázisokat nemcsak online használatra lehet értékesíteni, egyéb szolgáltatásokra is hasznosíthatók;
- az inkább az európai problémákra orientált gazdasági adatbázisok iránt nagy kereslet mutatkozik.

/WOLFF-TERROINE, M.-GHIRARDI, L.-MARX, B.:
Main trends in royalty policy of database producers
= Online Review, 7. köt. 2. sz. 1983. p. 101–110./

(Roboz Péter)

A privát adatállományok kezelése online elérhető számítógép-központokban

A mikroszámítógépek és szöfeldolgozó berendezések (word processing equipment) elterjedése sok kisebb vállalat, szervezet részére teszi lehetővé adatállományaik (fájl) olcsó tárolását és visszakeresését. Az esetek többségében azonban kiderül, hogy a szöfeldolgozó és más mikroszámítógépek szoftverje nem alkalmas az általában ismert online információkeresésben megszokott igények kielégítésére. A mikroszámítógépek szoftverjének átalakítása sem vezet célra.

Van azonban egy másik megoldás az intézményi adatállományok kezelésére, az online információkeresés minden lehetőségével együtt: a nagy online hozzáférhető adatbázis-szolgáltató központok („verndors” vagy „hosts”) kiegészítő szolgáltatásának igénybevétele. Ezt szokták *privát adatállomány szolgáltatásnak* (private file

service) nevezni. A továbbiakban privát adatállományoknak fogjuk nevezni a vállalatok, intézmények és más szervezetek (esetleg magánszemélyek) számítógépben tárolható és visszakereshető adatgyűjteményeit, ahol a „privát” szó azt fejezi ki, hogy nem nyilvánosan hozzáférhető adatokról van szó, de nem is mindig „magán” adatállományról, hanem kisebb-nagyobb szervezetekéről. Az online-szolgáltató központokat *hostoknak* fogjuk nevezni.

A privát adatállomány főleg szöveges információkból állhat (szakirodalmi dokumentumok leírásai, jelentések, jogi szövegek stb.), de lehetnek numerikus adatok is, sőt vállalati levelezési irattár is. A felfrissítés gyakorisága (és költségei) miatt a személyi anyagot nem célszerű ilyen módon kezelni.

A privát adatállományok előnyei

Az ilyen adatállományok újfajta kezelésének a lényege az, hogy a hostoknak ugyanazokkal a kipróbált, nagyteljesítményű szoftverjeivel lehet azokat kezelni (felfrissíteni, visszakeresni stb.), és ugyanazokat a távközlési elérési módokat lehet használni, mint amelyeket a hostok felhasználóiknak a nyilvános adatbázisok lekérdezéséhez is nyújtanak.

A hostoknak ez a kiegészítő vagy mellék-szolgáltatása nem új keletű, de sajnos alig reklámozzák, ezért kevesen tudnak róla, és még kevesebben használják, holott minden félnek előnyös lenne. A nagy szolgáltató központok közül az alábbi hostoknak van privát adatállomány szolgáltatása:

- Bibliographic Retrieval Services (BRS), USA;
- British Library Automated Information Service (BLAISE), Nagy-Britannia;
- Data-Star, Svájc;
- Dialog, USA;
- European Space Agency Information Retrieval Service (ESA-IRS), Olaszország;
- Mead Data Central (MDC), USA;
- Pergamon-InfoLine, Nagy-Britannia;
- System Development Corporation (SDC), USA;
- Télésystemes-Questel, Franciaország.

A privát adatállomány szolgáltatások fő előnyei a következők:

- igen sokféle hozzáférési lehetőséget és adatformátumot biztosító, jól bevált szoftver áll rendelkezésre;
- a nyilvános adatbázisok lekérdezésében jártas felhasználók a megszokott módon kezelhetik privát adatállományait;
- nemzetközi hozzáférés erre a célra létesített távközlési hálózatokon keresztül;
- a hostok gyakorlott szak személyzete végzi a privát adatállományok betöltését, a felhasználótól nem várnak különösebb szakértelmet;
- nyomtatott output szolgáltatása a hostok korszerű nyomtatóberendezéseivel stb.

A privát adatállományok létesítése

A privát adatállományok tervezésének az egyik legfontosabb szempontja a kereshető adatmezők kijelölése. Ennél figyelembe lehet venni a hostok által nyújtott, általában igen sokféle lehetőséget, pl. a Dialog rendszer 254 mező keresését is megengedi, a rekordnagyság elérheti a 32 ezer karaktert.

Fel kell készülni arra, hogy a visszakeresés természetes nyelven történik-e, vagy meghatározott keresőszavakkal (tárgyszavak, jelzetek stb.). Az adatállomány tervezésekor figyelembe kell venni a költségek és a várható előnyök helyes arányát (kompromisszum), pl. az

állomány formátumára irányuló változtatások következményeit. Alaposan meg kell ismerni a host által kínált lehetőségeket, pl. a tervezéshez érdemes kérdőíveiket alaposan tanulmányozni.

El kell dönteni az input módját, amelyek a következők lehetnek:

- a mágnesszalag előállítás;
 - optikai karakterolvasás (OCR) speciális gépelt adatlapokról;
 - közvetlen online bevitel;
 - a host megbízása az inputtal;
 - hajlékony lemezek vagy mini-Winchester lemezek előállítása szövegdolgozó vagy más mikroszámítógéppel.
- A mágneses adathordozók használata esetén a formátum- és kompatibilitási problémákat kell áthidalni. Néhány host vállalkozik az állomány bevitelére és frissítésére nekik megküldött írásos anyagból, persze nem olcsón. A közvetlen online bevitel csak kevés, ritka frissítés esetén gazdaságos.

A privát adatállományok költségei

A költségtényezők mérlegelésekor nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a hostok számítástechnikai erőforrásainak felhasználása esetén a szervezet mentesül a számítógép beruházásától, a szakemberek kiképzése alól és a szolgáltatás fejlesztésének terheitől.

A hostok által számlázott árak tényezői a következők lehetnek:

- a szolgáltatásba való belépés díja;
- az adatállomány betöltése és konverziója;
- az adatállomány felfrissítése, rekordok törlése;
- online adatbevitel és visszakeresés;
- az állomány tárolása;
- offline nyomtatás vagy mágnesszalag-output előállítása;
- távközlési díjak;
- SDI profilok;
- speciális szoftver használata.

Az árak mellett jelentkeznek a privát adatállomány fenntartásának egyéb költségei: az esetleges telefonköltségek a felfrissítéshez, a többlet-munkaerő és az egyéb rezsiköltségek. Az összes távközlési költség és a kapcsolódási díjak együttesen teszik ki a szolgáltatás teljes költségének mintegy 80%-át.

A különféle hostoknak fizetendő költségek összehasonlításakor két fontos szempont a távközlési távolság és a valuták átváltási árfolyamának eltérése. Európából sokkal drágább az amerikai hostok igénybevétele, mint az Euronetbe kapcsolt vagy az új csomag-kapcsolt hálózatokon (Datex-P, Transpac stb.) elérhető hostoké. A dollár magas árfolyama is megdrágítja az ebben a valutában fizetendő hostokat.

Az egyes hostok szolgáltatási árai is eltérőek, főleg a felfrissítés minimális díjának meghatározásában (a Data-Star minimum 200, a BRS 100 rekord felfrissítését számlázza alapdíjként). A BRS évi minimális díjat (az első évre 10 ezer dollárt) számít fel. Az alábbi táblázatban a privát adatállományok fenntartásának néhány tipikus díjtétele látható:

Tervezési—betöltési díj	1000 \$
Az állomány bevitel	0,05 \$/rekord
Felfrissítési díj	0,05 \$/rekord
Meglevő rekord átszerkesztése	0,10 \$/rekord
Tárolás	12 \$/millió karakter havonta
Hozzáférés	30 \$/óra
Offline nyomtatás	0,05 \$/rekord

Biztonsági és egyéb problémák

A privát adatállományok számítógépben való tárolásának egy jelentős problémája a „privát” jelleg megőrzése. A hostoknak a következő biztonsági kérdéseket kell megoldaniuk:

- a privát adatállomány létezése nyilvánosságra kerülésének megakadályozása;
- a jelszók és a különböző hozzáférési szintek szigorú ellenőrzése (pl. az adatbevitellel megbízott munkatársak nem mindig kereshetnek vissza információt);
- gondoskodás arról, hogy az offline kinyomtatott rekordok csak a megfelelő kezébe kerülhessenek;
- a hostnál csak a meghatalmazott személyek férhessenek hozzá az állományhoz;
- a számítástechnikai és távközlési berendezések, az adathordozók fizikai védelme.

A biztonság egy másik problémája az adatvédelmi előírások és az országhatárokon túlrá irányuló adatáramlás jogszabályainak betartása és betartatása.

Az online hozzáférhető hostok egy kevésbé ismert problémája, hogy a szoftver nem mindig a legkorszerűbb. Ennek egyik megnyilvánulása az, hogy a numerikus adatok kezelése és keresése elég nehézkes, mert elsősorban bibliográfiai visszakeresésre szánták a rendszert.

A kétségtelen problémák, valamint a nem csekély árak ellenére, az online hozzáférhető hostoknál létesített és fenntartott privát adatállományok a házon belüli információkezelés költséghatékony, gazdaságos alternatíváját képezik.

/WHITE, M. S.: *Private files – a comparative review of services offered by online vendors = Online Review*, 7. köt. 2. sz. 1983. p. 113–122./

(Roboz Péter)

A közvetített online keresés:
adatbázis-elérési mód a fejlődő
országok számára

A fejlődő országokban a korszerű információellátás két fő akadálya a nemzetközi adatátviteli vonalak hiánya és a primer dokumentumokhoz való hozzájutás elégtelensége. Az online információs rendszerek hasznosítása viszont rendkívüli mértékben előmozdítaná a fejlődő országok szűkös hozzáférést a műszaki és tudományos szakirodalomhoz.

A probléma egy lehetséges megoldásaként az Egyiptomi Tudományos és Műszaki Információs Szolgáltatások Rendszere (Egyptian System of Scientific and Technical Information Services) *kétéves kísérleti programot szervezett*. Ennek lényege az, hogy az egyiptomi kutató és fejlesztő szakemberek számára könnyebben hozzáférhetővé tegyék az USA online-szolgáltató központjainak (pl. a Dialog rendszer) adatbázisait, valamint hogy elősegítsék az ennek nyomán kiváltott dokumentumigények jobb kielégítését. Ezzel összhangban a program céljai a következők:

- a felhasználók kérdéseit számítógépes keresésre átalkotni képes szakértelem megteremtése;
- az USA-ban meglévő, viszonylag olcsó online adatbázis-elérés egy sajátos hozzáférési módjának kidolgozása egy távoli ország számára;
- a dokumentummásolatok beszerzése az USA jól ellátott könyvtáraiból az egyiptomi felhasználók részére.

A továbbiakban ennek a kísérletnek a végrehajtásáról és kritikai értékeléséről lesz szó.

A kísérleti program lebonyolítása

A programban az USA részéről a nagy atlantai műszaki egyetem, a Georgiai Műszaki Intézet (Georgia Institute of Technology) könyvtára – amely néhány nagy online-szolgáltató központtal áll kapcsolatban – vett részt (a továbbiakban rövidített néven szerepel: Georgia Tech). Az egyiptomi felet az Országos Információs és Dokumentációs Központ (National Information and Documentation Center, NIDOC) képviselte.

Az Egyiptomból való közvetlen online hozzáférés fő akadályának, az olcsó telekommunikációs kapcsolat hiányának (nincs Tymnet vagy Telenet csomópont a közelben) áthidalására a Georgia Tech és a NIDOC együttesen kifejlesztették a *késleltetett* (delayed), más szóval *közvetített online információkeresés* technikáját. Ennek lényege az, hogy a NIDOC-hoz érkező keresőkérdeket – keresésre való előkészítésüket – telexen megküldik a Georgia Tech-nél dolgozó közvetítő szakembernek, aki elvégzi az online keresést (ezért is találóbb elnevezés a közvetített szolgáltatás, mint a késleltetett szolgáltatás).